

שיעורי תורה

היובלי תורה

יום וערש"ק יתרו יז שבט תשע"ב ♦ דף היומי בבלי: ערכין כח ירושלמי: תענית כב

נושאי הדף בעלון

- מכירת קרקע בארץ ישראל לישמעאלים.....ערכין כח
- אם חיך קודמים כשהשני אינו מחויב במצוות.....ערכין כט
- שיעור שכחת מאורעות בשנה מעוברת.....ערכין לב
- קריאת המגילה בחברון בי"ד ובט"ו.....ערכין לא
- ספק דרוסה בארי שנכנס למקום מרעה רחב ומוקף מחיצות ויש בו בתים.....ערכין לב
- אם מותר לטעת אילנות סביב ערי ישראל בזמן הזה.....ערכין לג
- בישול ביום טוב לקראים ולשאינם שומרי מצוות בזמנינו.....ערכין לד
- כפתור ופרח.....עמוד 5

בשבוע הקרוב יחלו רבבות לומדי הדף היומי בלימוד מסכת תמורה

לקראת תחילת לימוד סדר קדשים סיימו ב'עוז והדר' את הדפסת המהדורה החדשה של סדר קדשים. על הדפסת מהדורה מושלמת זו יגע ועמל צוות ענק של תלמידי חכמים, שבשמך שנים רבות הגיה כל אות ואות במסכתות של סדר קדשים.

מלאכת ההגהה כללה כמובן את דברי הגמרא, רש"י ותוס', שיטה מקובצת, ושאר המפרשים שנדפסו בדפוס וילנא. ההדפסה המושלמת הנקיה מכל שגיאה וטעות, כמו גם העימוד המיוחד של 'עוז והדר', אכן נתנה מענה ללומדי סדר קדשים ולגמרות 'עוז והדר' נרשמו ביקושים חסרי תקדים. גם ב'עוז והדר' שבו רגילים לביקושים גוברים ונערכים עם כמויות גדולות הופתעו מהביקוש האדיר.

מתברר שבשונה משאר מסכתות הש"ס שם השיבושים מקשים מעט על הלומד, הרי שבסדר קדשים נפלו טעויות ושגיאות רבות בדפוסים השונים. גם ההערות הרבות של השיטה מקובצת אשר שולבו ע"י המדפיסים, שלא תמיד ירדו לסוף דעתו של רבי בצלאל אשכנזי והכניסו הגהות שאינן במקומן, הפכו את העמוד למנומר מה שהכביד עוד על הלומדים.

בגמרות 'עוז והדר' סוקלו כל השיבושים, תוקנו למעלה ממיליון (!) טעויות, שגיאות ושיבושים, עד שפנים חדשות באו לסדר קדשים. מלאכת מחשבת נעשתה גם בהגהות השיטה מקובצת המקשים מאוד על הלומד. מסתבר שההגהות שנועדו לסייע ללומד דווקא מכבידים עליו בשל כמות ההגהות הרבה והציונים השונים ומקשים מאוד על רצף על הלימוד.

ב'עוז והדר' מיפו את כל ההערות ונמצאו כמה סוגי הערות המקשים על הלומד. ישנן הגהות שצינו שלא במקומן, הגהות רבות מתייחסים לדפוסים ישנים שנפלו בהם שיבושים שתוקנו במהדורה חדשות יותר, הלומד מנסה להבין את ההערה ומעלה חרס בידו, וגם הגהות רבות שאינן נחוצות להבנת הגמרא. בהתייעצות עם מרנן ורבנן גדולי ישראל שליט"א המכוונים ומתווים את דרכו של מכון 'עוז והדר', נקבעו על עמוד הגמרא במהדורת 'עוז והדר' רק ההגהות הנחוצות ללומד להבנת הגמרא. שאר ההגהות הובאו במדור חדש 'בית השיטה' שנקבע בסוף המסכת. שם הובאו כל הגהות השיטמ"ק ובתחתית המדור נפתח מדור חדש של ההערות המבארות כל הגהה על מה נסובה, מה הקושיא המתיישבת בעקבות ההגהה, ואיזה שיבוש התכוון רבי בצלאל אשכנזי להגיה.

עד עתה יצאו לאור במהדורה החדשה של סדר קדשים מסכתות, זבחים, מנחות, חולין בכורות וערכין, כעת לקראת תחילת מסכת תמורה יוצא כרך מיוחד הכולל את מסכתות כריתות - מעילה - קנים - תמיד - מידות. כך שלומדי הדף היומי יזכו להתבשרם אף במסכתות אלו מהעבודה הרבה והיגיעה הכבירה שהושקעה למענם.

בד בבד יוכלו הלומדים לרכוש גם את גמרת 'מתיבתא' יצירת הפאר של 'עוז והדר', היוצאת לאור עולם במספר מהדורות עם מדורי ביאור והרחבה, הלכה, אגדה, דרש ועוד, לתועלת הלומדים והמעיינים. ב'עוז והדר' נערכים כמובן לביקושים הגדולים ועשרות אלפי גמרות כבר הודפסו והופצו במאות חנויות ספרים מובחרות בכל רחבי הארץ.

מכירת קרקע בארץ ישראל לישמעאלים

כתב בשו"ע (יו"ד סי' קכד ס"ו), שכל גוי שאינו עובד עבודה זרה יינו אסור בשתיה אבל מותר בהנאה. וביאר הט"ז (סק"ד) שהכוונה כגון הישמעאלים שאינם עובדי עבודה זרה, ולמדו דין זה מגר תושב שאינו אוסר אלא בשתיה, כמבואר בשו"ע (שם ס"ב).

והנה בגמרא (ע"ז כא.) וכן בשו"ע (יו"ד סי' קנא ס"ח) נפסק שאסור למכור בית לנכרי בארץ ישראל. וביאר הט"ז (סק"ו) שהוא משום שנאמר (דברים ז ב) 'לא תחנם' לא תתן להם חנייה בקרקע. ומבואר ברמב"ם (איסורי ביאה פ"ד ה"ז) שדין זה אינו נוהג בגר תושב שקיבל על עצמו שלא יעבוד עבודה זרה וגם קיבל עליו שאר המצוות שנצטוו בני נח אלא שלא מל ולא טבל, שלכך נקרא שמו 'תושב' לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל.

וכן כתב החינוך (מצוה צד) שיכולים למכור לו בית ולהשכיר לו בית בארץ ישראל. וכתב בחזון איש (שביעית סי' כד סק"ב) שדין זה מבואר הוא בכתוב, שנאמר (דברים כג יז) 'עמך ישב בקרבך במקום אשר יבחר באחד שעריך בטוב לו לא תוננו', ומבואר בסוגייתנו שפסוק זה מדבר בגר תושב, ומבואר אם כן שנושיב אותו בינינו.

ויש שביקשו ללמוד מדברי הט"ז לענין יין של גויים, שדין הישמעאלים הוא כגרים תושבים לכל דבריהם כיון שאינם עובדים עבודה זרה, ולכן מותר למכור להם קרקע בארץ ישראל. [וכן הביאו ראייה מדברי הב"ח (חו"מ סי' רמט ד"ה אסור ליתן) שחולק על הבית יוסף (שם) שנקט שישמעאלים הם בכלל איסור נתינת מתנת חנם.

אמנם הם סמכו על גירסאות ישנות שבהם נשמט העיקר מדברי הב"ח, ובב"ח הנדפס מחדש מבואר שמסכים עם הבית יוסף שאף ישמעאלים הם בכלל האיסור].

ובשו"ת משיב דבר (ח"ב סי' נו) הביא דבריהם, וכתב שבראותו את הדברים השתומם על המראה, כי מעולם לא אמר הט"ז שהישמעאלים דינם כגר תושב, שהרי גר תושב צריך לקבל עליו שבע מצוות בני נח בפני שלושה חברים, ומבואר בסוגייתנו שאין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיובל נוהג, ואם כן איך יתכן שיקבלו את הישמעאלים ויהיה דינם כגר תושב. והט"ז לא בא אלא להשוות הישמעאלים לגר תושב לענין זה ששניהם אינם עובדים עבודה זרה, אך אין כוונתו לומר שדין הישמעאלים כדין גר תושב לכל דבריהם.

והט"ז בא לבאר הטעם שגוי שאינו עובד עבודה זרה אינו אוסר היין בהנאה, שמכיון שאיסור הנאה מיינן של גויים כשלא התנסך לעבודה זרה מדרבנן הוא, שחוששים שמא עובד לעבודה זרה, ולכן לא אסרוהו בגר תושב כיון שגר תושב אינו עובד עבודה זרה, והוא הדין בישמעאלים שאינם עובדים עבודה זרה גם כן לא אסרו את יינם בהנאה. אך לכל שאר דבריהם אין דין הישמעאלים כדין גר תושב.

אם חייך קודמים כשהשני אינו מחויב במצוות

בבבא מציעא (סב.) מובא, שנים שהיו מהלכין בדרך וביד אחד מהן קיתון של מים, אם שותין שניהם, מתים, ואם שותה אחד מהן מגיע לישוב, דרש בן פטורא מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתתו של חברו, עד שבא רבי עקיבא ולימד, 'וחי אחיך עמך' (ויקרא כה לו), חייך קודמים לחיי חבריך. והביא מהר"ם שי"ף (שם) קושיית העולם, ששם מבואר שמתבת 'עמך' לומדים שאתה עיקר וחבריך טפל וחייך קודמים לחיי חבריך, ובסוגייתנו למדו להיפך, ממה שנאמר בעבד עברי (דברים טו טז) 'כי טוב לו עמך', עמך במאכל עמך במשתה, שלא תהא אוכל פת נקיה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן על גבי מוכין והוא ישן על גבי קרקע, מיכן אמרו הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו. ופירשו התוספות (קידושין כ. ד"ה כל הקונה) שפעמים אין לו אלא כר אחת, ואם שוכב עליה בעצמו אינו מקיים 'כי טוב לו עמך', כיון שטוב לו יותר מלעבדו, ואם אינו שוכב עליו וגם אינו מוסרו לעבדו זו מדת סדום, נמצא שעל כרחו צריך למסור אותה לעבדו, והיינו אדון לעצמו. נמצא מבואר בסוגייתנו שתיבת 'עמך' נדרשת שהוא יהיה שוה בשוה עמך ולא תהיה אתה עיקר והוא טפל, עד שלפעמים יוצא מזה שהעבד עיקר והאדון טפל, כמו באופן זה שאין לו אלא כר אחת.

ותירץ מהר"ם שי"ף, שבשנים המהלכים במדבר, מצות 'וחי אחיך עמך' מוטלת על שניהם, וכשיתן את המים לחבירו יצטרך גם חבירו לתת לו את המים, וחוזר חלילה ואין לדבר סוף, ולכן אמרו חייך קודמים. אבל בקונה עבד עברי שרק האדון מחויב במצות 'טוב לו עמך' והעבד אינו מחויב בזה, נמצא שיש לדבר סוף בכך שהעבד יקבל את הכר, ולכן העבד עיקר והאדון טפל. וכן תירץ מהרי"ט (קידושין שם ד"ה כל הקונה).

והעיר בחוסן יוסף (סי' קיד), שלפי תירוצם זה של המהרי"ט והמהר"ם שי"ף נמצא, שהמהלך במדבר יחד עם קטן או סומא שאינם חייבים במצוות, מצוה על הגדול הפיקח לתת את המים לקטן או לסומא, כיון שאז אין הלה חייב להחזיר לו את המים כיון שאינו מחויב במצוות, והוא חידוש, וכיון שלא נראה כן דחה תירוץ זה.

עוד תירץ המהר"ם שי"ף שבאמת מתיבת 'עמך' משמע שכולם שוים, ולכן בעבד עברי אין צריך לתת את הכר לעבד בכל הלילות, אלא היום ישן הוא עליה, ולמחרת ישן עליה העבד וכן לעולם, ונמצא שהרי הם שוים, ומה שאמרו שהוא כקונה אדון לעצמו הוא רק באותה שעה שהעבד ישן על הכר והוא ישן בלי כר. אך במהלכים בדרך ואין להם אלא קיתון אחד, אם יהיו שניהם שוים ימותו שניהם, ולכן אמרו שחייך קודמים. ועיי"ש עוד שני תירוצים.

יום ראשון י"ט שבט

ערכין ל

שיעור שכחת מאורעות בשנה מעוברת

במשנתנו מבואר שהמוכר בית בבתי ערי חומה הרי זה גואל מיד וגואל כל שנים עשר חדש. וכמו שנאמר (ויקרא כה כט) 'ואיש כי ימכר בית מושב עיר חומה, והיתה גאלתו עד תם שנת ממכרו ימים תהיה גאלתו'.

בטעם דין זה כתב הרמב"ן (עה"ת שם), שהוא משום שממכר ביתו של אדם קשה בעיניו מאוד ויבוש ממנו בעת שימכרנו, ולכן רצתה התורה שיוכל לגאול אותו בתוך השנה הראשונה. אבל לאחר היאוש ששינה דירתו ועבר לגור בדירה אחרת וכבר גר בה שנה, לא יזיק לו עוד אם לא ישוב אליו הבית, ולכן אף ביובל אין הבית חוזר אליו.

ומבואר מדין זה ששיעור שנה הוא שיעור הזמן שבו שוכח אדם ממה שהיה לפניו, שלכן בעבור שנה שוכח ומתייאש מזירתו הראשונה. והנה במשנה דרשו מהכתוב שבשנה מעוברת שיעור הזמן הוא שנה שלימה של י"ג חדשים ולא י"ב חודש, ומכאן הוכיח החתם סופר (שו"ת, אהע"ז ח"א סי' ק"ט) ששיעור השכחה בשנה מעוברת הוא בי"ג חודש ולא בי"ב חודש כמו בשנה פשוטה.

ועל פי זה כתב, שכל הדברים שבהם קבעו חכמים ששיעור השכחה הוא שנה, כגון מה שאמרו (ברכות נח): שאין המת משתכח מהלב אלא לאחר שנים עשר חודש, וכן לענין קריאת זכור ולענין זכירת נישואין שדינם יבואר בסמוך, אין שיעור י"ב חודש אמור אלא בשנה פשוטה, אבל בשנה מעוברת עדיין זכור הוא עד שיעברו י"ג חדשים ואז ישכח.

והביא החתם סופר קושיית השבות יעקב (ח"ב סי' קכה) על סברא זו, שמכיון שברוב השנים שאינן מעוברות נשכח המת מלבו אחר י"ב חודש, וכי משום שהיא שנה מעוברת לא יהיה נשכח עד אחר י"ג חודש. וכתב בשבות יעקב שאין סברא לדמות דבר זה למה שאמרו חז"ל (ירושלמי נדרים פ"ו ה"ח) שבת שלוש שנים שנבעלה ועברו בית דין את השנה בתוליה חוזרים, שנאמר (תהלים נג ג) 'לא אל גומר עלי', שלכאורה לענין שכחה אין שייך דבר זה, ועל כן נקט השבות יעקב שלעולם אחר י"ב חודש נשכח המת מליבו, אף בשנה מעוברת.

והחתם סופר תירץ קושיית השבות יעקב, וכתב שאף שאיננו צריכים לטרוח למצוא טעם לדבר זה, מאחר שמצאנו דין זה מפורש בכתוב לענין מוכר בית בבתי ערי חומה, מכל מקום בכדי לבאר טעם הכתוב, נאמר כמו שכתבו הראשונים הפשטנים, שבשנה יש היקף של כל הימים, ימי שמחה וימי צומות ושאר הענינים שיש לכל יום ביומו, וכל המאורעות הללו מעוררים את האדם לזכור את הענינים התלויים בהם, ואם עברה שנה בהיקף כל הזמנים כבר הוציא את הדבר מדעתו.

ואם כן כיון שבשנה מעוברת לא כלו כל המועדים ושינויי הזמנים עד י"ג חדשים, אינו מוציא את הדבר מלבו. ועל דרך משל, אם מכר את ביתו בר"ח ניסן וכלו י"ב חודש למכירת ביתו בראש חודש אדר שני, כשיגיע פורים הראשון יזכר ממכירת הבית ויתעצב, כיון שעדיין לא עבר עליו פורים אחר מאז מכירתו, וכן בכל ענין. וכתב שאולי יש טעם אחר בדבר, ודי לנו במה שמוכח כן בתורה.

יום שני כ שבט

ערכין לא

קריאת המגילה בחברון בי"ד ובט"ו

בשו"ת הרדב"ז (ח"ב סי' תרפא) נשאל אם חברון היתה מוקפת חומה מימות יהושע בן נון, וקוראים בה את המגילה בט"ו, או שמא לא היתה מוקפת חומה מימות יהושע וקוראים בה את המגילה בי"ד.

והביא הרדב"ז ראייה מסוגייתנו שחברון אינה מוקפת חומה, ששינוי ואלו הן בתי ערי חומה מוקפות חומה מימות יהושע, כגון קצרה וחקרה של גוש חלב, ויודפת הישנה, וגמלא וגדור וחדיד וירושלם וכן כיוצא בהן. ואם גם חברון היתה מוקפת חומה מימות יהושע היה התנא שונה אותה עם אותן העיירות, ואין לומר שהיא בכלל מה שאמר 'וכן כיוצא בהן', שכיון שעיר חשובה היתה ואבות עולם גנוזים בה, היה התנא צריך לשנות אותה בפירושו. ועיי"ש עוד ראייה שהביא מדעת רב אשי בסוגייתנו.

ראייה נוספת הביא הרדב"ז ממה שאמרו (לקמן לג): שבין ערי הלויים לא היתה עיר המוקפת חומה, כיון שהיו כולן ערי מקלט ואסור לעשות את ערי המקלט לא כפרים קטנים ולא כרכים גדולים אלא עיירות בינוניות בלי חומה. וכיון שחברון עיר מקלט היתה (מכות י). לא היתה מוקפת חומה כדי שלא תהא רגל גואל הדם מצויה שם ויהרוג את הרוצח.

אך החיד"א בברכי יוסף (או"ח סי' תרפח סק"ד) ובשו"ת חיים שאל (ח"ב סי' לח אות צד) הביא, שמנהג קדום הוא בחברון לקרות את המגילה שני ימים מספק. ובספר יקר הערך (ארדיט, בסוגייתנו ד"ה ולקעד"ן) כתב, שאף על פי שחברון היתה עיר מקלט מערי הלויים, מכל מקום יתכן שכשכבשו הארץ בימי יהושע בן נון היתה מוקפת חומה, וכשנפלה בגורל להיות עיר מקלט היו צריכים להפיל את חומותיה כדין ערי מקלט שאסור להן להיות מוקפות חומה ולכן עכשיו אין לה חומה.

ולכן כיון שאפשר שהיתה מוקפת חומה בימות יהושע בן נון צריך לקרות בה המגילה בי"ד ובט"ו מספק, וכמבואר לקמן (לד). שהיו בתי ערי חומה שנפלו בגורל ללויים לערי מקלט בימות יהושע בן נון ואח"כ סתרו חומתם. וכיון שלא עמדה חומתה אחר כך אין הדבר ידוע אם היתה מוקפת חומה מימות יהושע או לאו, והרי זה ספק, ולכן לא שנה אותה התנא, כיון שלא שנה אלא ערים הידועות בודאי שמוקפות חומה הן.

ובזה ביאר המנהג שהביא הברכי יוסף לקרות בחברון בי"ד ובט"ו בזמן הזה, כיון שספק קדום הוא אם מוקפת חומה היא. וע"ע בשו"ת דברי יוסף (לבעל תבואות הארץ, סי' ב) שהאריך ביישוב המנהג לקרות בחברון שני ימים.

ובארץ החיים (סי' תרפח) הביא דברי החיד"א והתבואות הארץ, ומסיק שגם הרדב"ז עצמו כתב (שו"ת, ח"א סי' רנב) שאין לגעור באותם שקוראים אותה בי"ד וט"ו, שכיון שקוראים אותה בלא ברכה לא הפסידו כלום, והלואי שיזכרו נפלאות ה' בכל יום. ואם כן אף בחברון יכולים לקרות בי"ד ובט"ו.

לרישום ועדכון שיעורי תורה ניתן לשלוח

פקס ל: 03-543-5757

ספק דרוסה בארי שנכנס למקום מרעה רחב ומוקף מחיצות ויש בו בתים

בסוגייתנו מבואר שלשון חצר משמע חצר עם בית, ואם אין בית בחצר אין שמו חצר אלא קרפף, ולכן גם אם היה כתוב בתורה בפרשת בתי החצרים 'חצרים' היינו יודעים שהכוונה לשתי חצרות שבכל חצר יש בית, וממה שנאמר 'בתי החצרים' למדו שגם אם יש שתי חצרות ובכל חצר שני בתים עדיין דין העיר כבתי החצרים, עד שיהיו בה שלוש חצרות. ומדין זה שחצר בלא בית אינו קרוי חצר למדו הפוסקים לענין חשש טריפות שבדרוסה, וכמו שיבואר.

כתב הרמב"ם (שחיטה פ"ה ה"ג) אע"פ ששמונה מיני טריפות הלכה למשה מסיני, כל ספק שיסתפק בדרוסה אסור, ובשאר מיני טריפות יש בהן ספקין מותרים. וכן פסק בשו"ע (יו"ד סי' נו"ט), שחוששין לספק דרוסה. והדרוסה כתב הרמב"ם (שם ה"ד) שהוא שיטרוף הארי וכיוצא בו הבהמה וידרוס עליה בידו, או ידרוס הנץ והנשר וכיוצא בהן על העוף. וכתב (שם ה"ג) הטעם שהחמירו בדרוסה ביותר, כיון שטריפה זו היא המפורשת בכתוב בפירוש. שמה שאמרה התורה (שמות כב ל) 'ובשר בשדה טריפה לא תאכלו' פירושו הוא שטרפה אותה חית היער כגון ארי ונמר וכיוצא בהן, וכן עוף שטרף אותו עוף הדורס כגון נץ וכיוצא בו (רמב"ם מאכלות אסורות פ"ד ה"ו), וכל שאר הטריפות אינן אלא הלכה למשה מסיני בפירוש הכתוב, ולכן בספיקותיהם הולכים אחר החזקה שהוחזקה הבהמה שאינה טריפה. וביאר בשו"ע (שם) איזו היא ספק דרוסה, כגון אם ראו ארי שנכנס בין השוורים למקום צר שאינם יכולים לברוח מפניו כגון שנכנס לדיר שלהם, וכן עוף דורס שנכנס לכלוב מלא עופות או ללול של תרנגולים, חוששים שמא דרס.

והביא בבית יוסף (שם ד"ה חוששין לספק) בשם הרשב"א (חולין נג: ד"ה כי פליגי, תורת הבית בית ב שער ג), שספק זה הוא דווקא כשנכנס הדורס למקום צר שאינם יכולים לברוח מפניו, אבל במקום רחב שיכולים לברוח מפניו אין חוששים, שאני אומר שברחו מפניו ולא השיגם. והביא (שם ד"ה וכתב עוד) בשם הסמ"ג (עשין סג) וספר התרומה (סי' כה) שמשמע מדבריהם שכל מקום שאינו צר ביותר אלא שיכולים לברוח קצת מפניו חשוב מקום רחב, ואפילו אם מוקף מחיצות, וכתב שאפשר שגם דעת הרשב"א כך, ולא רק בבקעה התייר. אך הט"ז (ס"ק יד) והש"ך (ס"ק כד) כתבו, שרק בעופות יש להקל אפילו במקום המוקף מחיצות, כיון שהם נשמטים בקל, אבל בבהמות אין להקל אלא במקום שאינו מוקף מחיצות.

וכתב בכנסת הגדולה (הגב"י אות כג, כד) בשם הדמשק אליעזר, שאם המקום רחב כחצר המשכן שהוא מאה אמה על חמישים הרי זה מקום רחב, ואפילו אם הוא מוקף במחיצה אין חוששים בו לספק דרוסה אפילו בבהמות, וכן פסקו בפמ"ג (מש"ז ס"ק יד) ובפתחי תשובה (שם סק"ז).

והמאיר נתיבים (שו"ת סי' נג) כתב, שמה שהקיל הדמשק אליעזר בחצר גדולה כחצר המשכן, בודאי לא דיבר אלא כשהחלל פנוי מהכל, שאף על פי שחצר המשכן היה בו בנין מוקף באורך שלוש אמה וברוחב עשר, מכל מקום לענין ספק דרוסה שצריך שיהיה לבהמה מקום רחב להמלט אליו, אין המקום חשוב רחב אלא כשהוא פנוי מכל בנין.

אם מותר לטעת אילנות סביב ערי ישראל בזמן הזה

במשנתנו מבואר שלכל עיר היה מגרש סביבותיה שלא היו בו אילנות, בין בערי הלויים ובין בשאר ערים, חכמים סוברים שבכל הערים אסור לשנות את המגרש ולזרוע בו זרעים, ורבי אליעזר סובר שלא נאמר דין זה אלא בערי הלויים, אבל בערי ישראל עושים את המגרש לשדה. ויש גירסאות במשנה שגם רבי אליעזר מודה שאין עושים את המגרש לשדה, אלא שסובר שאם רוצים עושים את השדה שחוץ למגרש שתהיה אף היא מגרש. ואמרו בבבא בתרא (כד:): שאף על פי שאסור לעשות מהמגרש שדה, מותר לטעת בו אילנות, אבל בכ"ה אמה הסמוכים לעיר אסור לטעת אפילו אילנות.

טעם הלכות אלו הוא מפני נוי העיר, וכמו שכתב החינוך (מצוה שמב) שערי הלויים היו נכונים לצרכי כל שאר השבטים, כי הוא השבט הנבחר לעבודת השם, וכל עסקם היה בחכמה והיו מלמדים אותה לישראל ולכן תמיד היה עסק כל ישראל עמהם, ולכן בדין שכל אותן הערים שיד הכל שוה בהן ולב הכל עליהם, תהייה בתכלית היופי והחמדה, ושבו כל עם ישראל בכך. וכתב במנחת חינוך (שם אות א) שמן התורה אין דין זה נוהג אלא בערי הלויים, ובשאר ערי ישראל תיקנו חכמים שאף בהן לא ישנו את המגרשים לשדות, מפני נוי וכדי שלא תחרב הארץ.

ודנו הפוסקים אם איסור נטיעת אילנות כ"ה אמה סביב לעיר כולל גם איסור נטיעת אילנות בתוך העיר, וכן נחלקו הראשונים אם דין זה היה נוהג רק בארץ ישראל בזמן ישובה, או שמא נוהג הוא גם בזמן הזה, ואף בחוץ לארץ, ובנידונים אלו תלויה השאלה אם מותר לטעת אילנות בתוך הערים כמו שנוהגים בזמן הזה.

והנה בבבא בתרא (שם) מבואר שמרחיקים את האילנות מהעיר כ"ה אמות משום נוי העיר, והקשו בגמרא מה צריכים לדין זה והלא אין עושים מהמגרש סביב העיר שדה, וכמבואר בסוגייתנו, ותירצו שצריך לכן לדעת רבי אליעזר שסובר שעושים מהמגרש שדה, ומכל מקום כ"ה אמות צריך להרחיק.

וכתבו הרמב"ן והרשב"א הריטב"א והנמוק"י (ב"ב שם), שאין דין זה נוהג אלא בארץ ישראל ולא בחוץ לארץ, ובחוץ לארץ אין צריך להרחיק אפילו כ"ה אמות, וכן כתבו במגיד משנה (שכנים פ"י ה"א) בטור (חו"מ סי' קנה) ובסמ"ע (שם ס"ק מח), וכן מסקנת הש"ך (שם ס"ק יב). אבל הרמ"ה (ב"ב פ"ב אות צה) כתב, שממה שלא תירצו בגמרא שדין הרחקת האילנות מהעיר הוא בחוץ לארץ ובו מודים הכל שעושים מהמגרש שדה, מוכח שגם בחוץ לארץ אסור לעשות מהמגרש שדה, ואסור ליטע זרעים בכל המגרש שהוא אלף אמה, ואילנות צריך להרחיק כ"ה אמה.

והחתם סופר (הגהות השו"ע ש"ך ס"ק יב, חידושי ב"ב שם) החזיק בשיטת הרמ"ה. אך דעת רוב הפוסקים שאין דין זה נוהג בחוץ לארץ וכמבואר.

וכתב בבית יוסף (בדק הבית שם סכ"ב) שאף בארץ ישראל אין דין הרחקת האילנות מהעיר נוהג בזמן הזה, לפי שהיא בידי גוים בעונותינו, עד שנזכה לזכות בה. ועיין במשנת יוסף (שו"ת ח"א סי' נח אות ד) שדן אם נוהג דין זה בזמן הזה בעיירות שבארץ ישראל שבונים אותן לפי דרכי התורה.

ערכין לד

בישול ביום טוב לקראים ולשאינים שומרי מצוות בזמנינו

בגמרא מבואר שיש חילוק בין כהן שמחרים את שדהו לכהן שמקריב קרבנות, שהמקריב קרבנות מקבל את האימורים תמורת עבודתו, אבל שדה חרם אינה תמורת עבודה. ופירש רש"י (ד"ה הכא ברשותו) שמתנות כהונה ניתנים משולחן גבוה כשכר על העבודה.

והרדב"ז (שו"ת, ח"ב סי' תשצו) הביא מדברי מחבר קונטרס אחד, שביאר על פי זה את הדין המבואר בגמרא (חולין קלב:) שכהן שאינו מודה בעבודה אינו נוטל חלק בקדשים, וביאר שכיון שחזה ושוק ושיירי מנחות ושאר מתנות שבמקדש הם לכהנים שכר חלף עבודתם, מי שאינו מודה בה ובקדושתה למה יזכה במתנות.

ובביאור זה דחה מחבר הקונטרס את דברי רבינו שמשון שכתב שאסור לשחוט לקראים ביום טוב, שאם כהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בקדשים, כל שכן שהקראים שאינם מודים בשחיטה שלנו שאין להם חלק בה, ולכן הם בכלל מה שנאמר (שמות יב טז) 'הוא לבדו יעשה לכם', ודרשו חכמים (ביצה כ:): לכם ולא לנכרים, שאסור לשחוט ביום טוב לצורך גויים.

ולפי הביאור הנזכר דחה מחבר הקונטרס את סברת הר"ש, שכן דווקא בקדשים יש סברא שהכופר בהן לא יטול חלקו, כיון שאינן אלא לשכר העבודה, ומי שאינו מודה בעבודה אינו שייך בנטילת שכר עליה. אבל היתר השחיטה ביום טוב אין בו ענין שכר, ולכן גם מי שאינו מודה בשחיטה מותר לשחוט לצרכו, ואין למעט צדוקים, שלא מצינו בשום מקום שדינם כנכרים.

והרדב"ז שדחה בתשובתו זו את כל דבריו של בעל הקונטרס, דחה גם דברים אלו, וביאר סברת הר"ש וכתב שיש לומר דין זה בלשון אחר, שכהן שאינו מודה בעבודה אין לו חלק בה, צדוקי שאינו מודה שמותר לשחוט ביו"ט לצורך אוכל נפש איך שוחטין להם ביו"ט. וכוונתו שכיון שאינם מודים בשחיטה שלנו ביו"ט, אין להם חלק בה וקוראים עליהם לכם ולא לנכרים, והטעם מפני שאינם מודים שמותר לעשות אוכל נפש ביו"ט.

ולמעשה הביא במשנה ברורה (סי' תקיב ס"ק ב) שבשו"ת רבינו בצלאל (סי' סג) [שאליו שלח הרדב"ז תשובתו הנזכרת] הביא ב' דעות בדבר, יש אוסרים לשחוט לצרכם ביום טוב, ויש מתירים.

ובהלכות המועדים (פ"ב הערה 112) האריך בדברי הפוסקים בענין שחיטה לצורך מחללי שבת בזמנינו, וצידד לחלק בין איסור בישול לצורך נכרי לבין שאר דיני התורה, ודימה נידון בישול לצורך נכרי לדין הלוואה בריבית, שדעת הרמ"א (יו"ד סי' קנט ס"ב) שטוב להחמיר אם אפשר שלא להלוות למומר בריבית, שלא יצא מכלל אחיך, וכמו"כ לענין בישול לצרכו שעדיין הוא בכלל 'לכם'. עוד כתב שנראה לדמות לקראים שכתב במשנ"ב שהסתפקו בדינם הפוסקים כיון שמנהג אבותיהם בידיהם ואינם כמומרים, ואף במחללי שבת אלו יש לדונם כמי שמנהג אבותיהם בידיהם ואינם מומרים.

כפתור השבוע

המבזבז אל יבזבז יותר מחומש

כתיב (בראשית כה כב) 'וכל אשר נתן לי עשר אעשרנו לך' קיים יעקב את דבריו כי נתן להש"י מעשר מכל אשר לו ואפילו מן הבנים, שכן מצינו ביו"ב שבטים שהיו לו אפרים ומנשה שכתוב בהן כראובן ושמעון יהיו לי הרי י"ד, הוצא מהם ד' בכורות לד' אמהות, שהרי הבכור קדש ואין קדש מוציא מידי קדש נשארו עשרה, והעשירי הוא שבט לוי שהבדילו הש"י לשרתו ולברך בשמו והוא הזכותה לו התורה המעשר. ודרשו רז"ל (כתובות נ.) מן הכתוב הזה המבזבז אל יבזבז יותר מחומש שמא יצטרך לבריות, שהרי מי שהפריש ממונו שתי מעשרות ועשורא בתרא כי קמא הרי זה חומש הממון.

(רבינו בחיי, ויצא)

עמך במאכל עמך במשתה

כתיב (במדבר יח ח) 'זכרנו את את הדגה אשר נאכל במצרים וכו' בלתי אל המן עינינו', ונראה לי דידוע מה שכתב הרב מהר"י אלגאזי ז"ל, דהטעם שאכלו ישראל המן שהוא לחם מן השמים, והוא משום שנאמר (ויקרא כה נה) 'כי לי בני ישראל עבדים', וכתוב בעבד עברי 'כי טוב לו עמך' עמך במאכל עמך במשתה, ולכן אכלו לחם מן השמים שהוא דבר רוחני. גם ידוע דמה שיצאו ממצרים קודם הזמן משום דקושי השעבוד השלים המנין, וידוע דלא שייך לומר קושי השעבוד השלים המנין, אלא אם ישראל הם בחינת בנים, אבל אם הם דין עבדים לא שייך לומר קושי השעבוד השלים המנין. והנה ידוע שמה שאמרו 'למה זה יצאנו ממצרים', הכוונה הוא במה שאמרו זכרנו את הדגה וכו', שתוהים על היציאה שהוציאם ה' ממצרים. ובזה יובן קישור הפסוקים, שאחר שאמרו 'זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים', אז התחילו להזכיר טענה אחת דמוכח ממנה שלא כדן יצאו ממצרים קודם הזמן, ועל כן הם תוהים על היציאה ואמרו דעתה נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו, וקשה למה אוכלים דוקא מן, אלא מוכרח כדי לקיים מצות 'כי טוב לו עמך' האמור בעבד עברי, ואם כן מוכח מזה שהם בבחינת עבדים, ואם כן ודאי שלא כדן יצאו, דאז אין לומר קושי השעבוד השלים המנין, דזה לא שייך כי אם כשהם בבחינת בנים וכאמור.

(אדרת אליהו. בהעלותך)

בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית וכו' לסוף שמוכר את עצמו לנכרים

כתיב (ויקרא כה ה) 'ואת ענבי נזירך לא תבצור' ענבי ב' במסורה הכא, 'ענבמו ענבי רוש' (דברים לב לב), על פי מה שאמרו חז"ל בא וראה כמה קשה אבקה של שביעית וכו' עד שמוכר עצמו לנכרים, נמצא שהיא סכנה גדולה לעשות סחורה בפירות שביעית, רק יהיה הפקר מונח לכל מי שירצה. וזה שאמר ואת ענבי נזירך כמו שהחזיק בשלו לא תבצור, כי תדע ענבימו אם מחזיק בזה בתורת בעלים, אז תראה כי ענבי רוש המה.

(באר שמואל, בהר)

(באר שמואל, בהר)

מאזנים את השמחה

את השמחה שלכם

לעולם לא ישכחו

מזכרות ייחודיות
מבית ממלכת התורה 'עוז והדר'

להשיג בחנויות הספרים המובחרות
מוקד הזמנות: 1800-22-55-66

להגדיל תורה ולהאדירה